

СЕМАНТИКА АВТОРСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ НОВОТВОРІВ У

ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЕДВАРДА СТІХИ

У статті здійснюється аналіз семантики авторських лексичних новотворів у творчості поета-футуриста Едварда Стіхи. Також здійснюється поділ та класифікація новотворів на семантичні категорії.

The semantics of author neologisms is carried out in creation of poet-futurist Edward Stricha is analyzed in the article. Dividing and classification of new formations is also carried out into semantic categories.

На сучасному етапі становлення мовознавчої науки особливе місце займає розвиток порівняно молодій галузі — неології, підвалини якої були закладені ще у 50-х роках ХХ століття такими відомими мовознавцями як Л. Булаховський, Л. Щерба, І. Срезневський, О. Потебня, В. Русанівський.

Стаття має на меті розглянути семантику авторських лексичних номінацій у поетичній творчості українського письменника-футуриста Едварда Стіхи, період активної творчої діяльності якого припадає на 20—30-ті роки ХХ століття. У контексті світової літератури ми неодноразово зустрічаємо приклади ірраціональних творів, які на перший погляд не піддаються семантичному тлумаченню. До таких можна віднести і поезії футуристів, до яких зараховують, наприклад, і російського поета Володимира Маяковського. Навряд чи уривок із його поезії можна зрозуміти (чи переказати своїми словами) так, як ми розуміємо, наприклад, газетну статтю:

*Я вийшов на площу,
випалений квартал
одягнув на голову, як руду перуку.
Людям страшно — у мене з рота
ворушить ногами не прожований крик.*

Цей текст за його асемантичністю не поступається різним штучним прикладам семантично неправильних фраз на зразок: *Безколірні зелені ідеї люто сплять* (цит. за Н. Хомським), або: *Усмішка докоряла космос чорнилами* (І. А. Мельничук). Тим не менше, навряд чи можна сперечатися з

Від власних або родових імен учасників літературного процесу початку ХХ століття Едвард Стріха утворив також декілька іменників із семантикою зневажливості їх дій. Такий специфічний відтінок значення набувається через приєднання до власних прізвищ окремих авторів кінцевих часток слів: (чва)-*НСТВО* чи, наприклад, (сноб)-*ІЗМ*, які володіють конотативною семантикою зневажливості: *сосюр'янство, зеровізм, хвильовізм*.

Основою для творення різноманітних словотвірних варіацій стала абрєвіатура літературної організації <ВАПЛІТЕ>. Знову ж таки номінації, які мають спільну основу, відрізняються семантичним значенням:

- іменник на позначення збірності осіб, об'єднаних у літературну організацію, від першооснови відрізняється формою графічного зображення: *вапліта*;
- іменник із семантикою особового значення приналежності особи до літературної організації: *ваплітовець*.

Наявні у словнику також номінації, утворені за принципом фонетичної модифікації узуальних слів: *гуррикан, рррєвіти, Ерррєб, вітpppри*.

Ще один вид творення слів використав у своїх поезіях Едвард Стріха. Першоосновою цих новотворів є узуальний іменник *структура*. Далі, використовуючи корінь цього слова, автор створив декілька неологізмів із різною семантикою. Варіації на рівні семантики у цьому випадку досягаються завдяки творенню слів, шляхом додавання відповідних частиномовних морфем:

- іменник на позначення особи, котра руйнує усталені норми: *деструктор*;
- дієслово на позначення процесу створення / руйнування: *структувати, деструктувати*.

У словнику авторських новотворів Едварда Стріхи зафіксовані одиниці, модифіковані від узуальних номінацій, які не змінюють семантики, та зберігають значення основи, від якої вони утворені: іменник на позначення

належності особи до певного територіального ареалу проживання (від узуального *європейка*): *європенка*.

Із впливами індустріалізації суспільства пов'язана також семантика багатьох новотворів, утворених додаванням різноманітних приставок на зразок: *електро-*, *радіо-*, *рай-* (від *районний*). Запропоновані приставки безпосередньо беруть участь у формуванні семантики нових слів: іменники на позначення соціально-професійного статусу особи із зазначенням обмеження поширення повноважень у межах району: *райкритик*, *райпоетик*.

Але визначення семантики цього типу новотворів викликало у нас деякі труднощі. Зважаючи на неможливість зіставлення певних компонентних одиниць, утворених Едвардом Стріхою неологізмів, в узуальному мовленні, нам не вдалося встановити семантичне значення таких новотворів як: *радіогопакез*, *радіорадість*, *радіотеза*, а також *електоро-енергійно*, *електрогонки*.

Особливо продуктивним у поезії Едварда Стріхи виявився розряд новотворів спрямований на номінування назв хвороб: *зозендропія*, *зозедвардопія*, *ефіопія*, *остовпія*. Семантичне наповнення значення цих новотворів досягається завдяки структурній побудові з допомогою кінцевої приставки *-тропія* (із деякими варіаціями). Ці неологізми побудовані за таким принципом: *ім'я (або ім. чи дієсл.) + -(тр)опія*, наприклад, *Зоз(е)+Едвард+о+(тр)опія*.

Імпульсом для появи нових слів у творчості поета не рідко є реалії державного та соціального життя. Особливо яскраво цей принцип відобразився у словотворчості Едварда Стріхи. Для позначення деяких реалій літературного процесу комуністичної України (чи точніше УРСР) 20—30-х років, автор створив декілька новотворів із відповідною семантикою.

Так, наприклад, у літературній переписці футуристів на сторінках журналу “Нова генерація” часто йдеться про уявні територіальні одиниці. Приміром, у Михайля Семенка *Дніпр-ель-стан*. Під цими впливами у свідомості Едварда Стріхи виник такий неологізм як *комуностан*, який

завдяки наявності кінцевої приставки *-стан* набуває семантики означення територіальної одиниці. Розглядаючи цей новотвір у поетичному контексті, варто зазначити, що автор уносить до його семантики відтінок іронічності. Футуристи у своїх віршах, статтях та листах дуже часто говорили про країну майбутнього, у якій пануватиме ідеальний, на їхню думку, комуністичний лад. Тому у пародійних поезіях, Едвард Стріха на позначення цієї адміністративної одиниці вжив авторський неологізм *комуностан*: На Дніпрі — Дніпрельстан / дні / пре / в комуностан.

До розряду новотворів, контекстуально та семантично пов'язаних із реаліями суспільно-політичного життя, належить також іменник із семантикою назви офіційного документа правлячої верхівки Комуністичної партії: *партвівіска-квиток*.

У словнику лексичних новотворів Едварда Стріхи велика кількість одиниць семантично або ж контекстуально набуває іронічно-зневажливої конотації. Для вказівки на власне ставлення до творчості окремих представників неокласичної течії у радянській поезії автор уводить до текстів новотвори із семантикою зневажливості (здебільшого це номінації на позначення літературних творів): *жертвопісня, кошмаролізація, пародеза, плягіятеза, порнографіза, профи*.

За аналогією до звичного для української мови способу творення слів із додаванням префікса *недо-* із семантикою незавершеності Едвард Стріха створив оригінальний неологізм *недоосвіток*, яким позначив неосвічену особу.

Семантика слова основи переходить на новотвір із різним ступенем інтенсивності її вияву в залежності від способу творення. До розряду номінацій на позначення почуттів та емоцій Едвард Стріха додав неологізм *тактилізм*, який зберігає семантику слова-основи *тактовність*. Зміни відбуваються лише на рівні звукового і морфемного оформлення слова.

Українській мові притаманний окремий розряд слів, які вживаються зі значенням зменшено-пестливості. Але більшість узуальних слів такого

значення не мають, хоча в окремих випадках можуть його набувати. В одній зі своїх статей Едвард Стріха вживає узуальний іменник *хазяїн*, надаючи йому семантики зменшено-пестливості за допомогою суфікса *-чик* (*хазяйчик*), характеризуючи таким чином свого опонента Михайля Семенка з деякою іронією.

У поезії Едварда Стріхи зустрічаються також okazіональні номінації динамічних ознак денотата. За граматичними показниками ці новотвори дають нам можливість кваліфікувати їх у розряд дієслів, але у процесі спроб визначення семантики виникли труднощі, котрі зробили неможливою подальшою роботу над інтерпретацією запропонованих новотворів. Першопричиною проблем, що виникли, є спосіб словоскладання семантично не співвідносних слів, за допомогою якого автор створив деякі зі своїх неологізмів. До цього ряду можна віднести такі новотвори: *акордитися*, *заванлітуватися*.

Застосовуючи принцип творення нових номінацій від слів із різною частиномовною належністю, автору вдалося повною мірою реалізувати семантичне навантаження словосполучення прислівник *мило* і дієслово *мовити* у новотворі *миломовити*.

Також автор зробив спробу творення номінації на позначення міри вияву ознаки: *чортзнаксимум*. Але, зважаючи на сполучення незвичних для словотвірного процесу української мови одиниць, остаточно виявити семантичне значення, укладене автором у новотвір, не вдалося.

У процесі творення авторських неологізмів Едвард Стріха скористався не лише узуальними способами словотвору, але й виключно індивідуально-авторськими принципами. Тому його новотвори нерідко мають затемнену семантику і не піддаються для кваліфікації їх до того чи іншого розряду. Розгляд семантики авторських новотворів у цілому дає можливість ширше з'ясувати основні засади поетичної творчості митця, змушує під час аналізу звертатися до прямих посилань на його ідейні погляди та переконання. Чи не найкращим взірцем чинності цього правила є дослідження словотворчості

поетів, котрі засвідчили свою належність до футуристичного гуртка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект); за ред. А. П. Гриценка: [монографія] / Г. М. Вокальчук. — Рівне: Науково-видавничий центр „Перспектива”, 2004. — 524 с
2. Вокальчук Г. М. „Я — беззразковості поет” (словотворчість Михайля Семенка): [монографія] / Г. М. Вокальчук. — Рівне: Перспектива, 2006. — 201 с.
3. Гак В. Г. К проблеме гносеологических аспектов семантики слова / В. Г. Гак // Вопросы описания лексико-семантической системы языка: [тезисы докладов]. Ч.1 — М., 1971. — С. 95—98.
4. Кронгауз М. А. Семантика: [учебник для студ. лингв. фак. ВУЗ] / Максим Кронгауз. — [2-е изд., испр. и доп.]. — М.: Академия, 2005. — 352 с.
5. Стріха Е. Пародези. Зозендропія. Автоекзекуція / Едвард Стріха. — Нью-Йорк: Слово, 1955. — 268 с.
6. Ogden C. K. Meaning Of Meaning / C. K. Ogden, I. A Richards. — London: Mariner Books. — 396 p.